

DÜNYA UYGARLIĞININ AÇMAZI VE ÇOCUK: İHMAL, İSTİSMAR VE TACİZ

Ertan Eğribel



Özet: Günümüzde çocuk sorunlarının çözümüyle ilgili temel ilke ve değerler hukuk düzeyinde gündeme getirilmektedir. Çocuk sorunlarının, toplum ve uygarlık örgütlenmesinden bağımsız, kendi doğuş koşulları ve kaynağı dışında, salt hukuk düzeyinde ele alınması kendi başına tartışılması gereken bir konudur. Söz konusu bakış açısı sorunun çözümü bir yana, yeni sorunların kaynağını oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Uygarlık, çocuk, istismar ve taciz.

The Dilemma of the World Civilization and Juvenile: Negligance, Exploitation and Abuse

Abstract: Nowadays, the main principles and values about the solution of juvenile problems has been brought forward in terms of law. It is an issue that should merely be tackled in terms of law, should be discussed on its own, detached from the society and civilization organization and apart from its rising conditions and sources. The point of view in question, aside from the solution of the issue, creates the sources of new issues.

Keywords: Civilization, child, exploitation and molestation

Günümüzde çocuk sorunlarının çözümüyle ilgili temel ilke ve değerler hukuk düzeyinde gündeme getirilmektedir. Çocuk sorunlarının, toplum ve uygarlık örgütlenmesinden bağımsız, kendi doğuş koşulları ve kaynağı dışında, salt hukuk düzeyinde ele alınması kendi başına tartışılması gereken bir konudur. Söz konusu bakış açısı sorunun çözümü bir yana, yeni sorunların kaynağını oluşturmaktadır. Çeşitli toplum bilim disiplinlerinin çocuk sorununa ilgisi mevcut hukuki çerçeveye bağlı ve bu çerçevenin boşluklarını doldurmakla sınırlıdır. Günümüz egemenlik ilişkileri içinde mevcut dünya dengesine karşı yeni bir arayış ve kuşku söz konusu değildir. Batı kendi gücüne büyük bir güven duyarken, yeni bir alternatif dünya düzeni öneremeyen Batı dışı toplumlar da (belli bir teslimiyet içinde) var olan dünya dengeleri içinde yer edinme çabasıdadır. Bu durum sorunların açıklaması ve çözümü olmasa da Batı merkezli açıklamaların mutlak bir hukuksal düzlemde koşullar üstü, toplum üstü, mutlak, genel geçer, evrensel kurallar biçiminde kabul edilmesine izin verecektir. Çocuk sorunlarının çocuk hakları biçiminde gündeme gelişi bu anlayışın bir uzantısı biçimindedir.

Mevcut düzeni aşacak yeni bir dünya arayışının terk edildiği günümüzde toplum sorunlarının ortadan kalktığını söylemek mümkün değildir. Tam tersine sorunlar dünya ölçeğinde ve yıkıcı boyutlardadır. Ancak mevcut egemen eğilim, sorunların bütünsel bir dünya görüşü ve yeni bir toplumsallaşma arayışı içinde ifade edilmesi yerine günümüz dünya dengesiyle sınırlı (gündelik ilişkiler içinde) hukuk düzeyinde ve sorun/kurum odaklı ele alınması biçimindedir. Mutlak hukuk değerlerine ve kurallarına verilen üstünlük en geniş biçimde çözüme dayalı toplumsallığa açık bir soyutlama ve genişlik sağlamak için değildir. Bir başka düzeyde sorunların anlaşılması ve çözümü olmadığı için tepeden inme hukuk kuralları aracılığıyla toplum ilişkileri üzerinde etkili olunmak istenmektedir. Sosyolojide de aynı eğilim geçerlidir. Temel sorunlardan bağımsız, dar, uygulamalı çalışmaların öne çıkması ve yüceltilmesi bu nedenledir. Bu durum günümüz sorunlarının uzmanca, hemen çözülebilir, sınırlı sorunlar olmasından kaynaklanmamaktadır. Temel tartışmalardan vazgeçilmesi gelecekte umut kesmenin, çözümsüzlüğün, geniş çözümlerden kaçmanın bir göstergesidir. Bunun en çarpıcı görüntüsü çocuk sorunlarına olan yaklaşımda ortaya çıkmaktadır. Toplumsal düzeyde belli bir çözüm ve açıklama söz konusu olmadığından sorunların ifadesi ve çözümü mutlak hukuk kuralları ve değerleri aracılığıyla belli düzenlemeler biçiminde olmaktadır. Ancak pratikte sorunlar mevcut hukuk değer ve kurallarının, amaçlanan düzenlemelerin içine sığmayacak ölçüde genişir.

Tarihte ilk defa dünya halkları (Doğusu-Batısıyla) bir bütün olarak kendi gelecekleri için kaygı içindedirler. Bu kaygının geçmişte geleneksel dünya görüşü içinde ifade edilen "kıyamet" inancından önemli bir farkı vardır. Hukukun güç ve üstünlüğünden, öncülüğünden bu anlamda söz edilmektedir. Ancak günümüzde toplumların kendi örgütlenmeleri ve gücüne dayalı olarak sorunların çözüleceğine olan beklenti ve iyimserlik ortadan kalkmıştır. Çocuk sorunlarının ve haklarının dünya çapında gündeme gelmesi, ancak toplum etkinliğini dışlayan belli düzenlemelere gerek duyulması bunun kanıtıdır. Sonuçta çocuk sorunlarının temeli uygarlığın geleceği ile ilgili duyulan kaygıya dayalıdır. Bu kaygı ve tehdide karşı en büyük güç çocukların hayalleri, umutları, iyimserliği ve dinamizmidir. Çocuk sorunları çözümünün hak anlayışı haline gelmesi, öngörü perspektifi nasıl bir dünya istediğimizle ilgilidir. Bu doğrultuda çocukların katkısından, donanımından, yaratıcılığında faydalanılması ve etkinliklerinin geliştirilmesi amaçlanmalıdır. Sorunların çözümüne yönelik toplum anlayışını ve gelecek perspektifini bu hedef oluşturmalıdır. Bu amacın gerçekleşmesi için dünya tarihinden, Doğu ve Batı uygarlıkları arasındaki ilişkilerin gelişmesinden kaynaklanan belli imkanlar, toplumsal güç ve irade olduğu gibi belli engeller de vardır. Terslik, sorunların çözümün-

de Batı dışı toplumların deneyim ve birikimleri, imkanları dışlanırken, günümüz sorunlarından yola çıkarak toplumsallık dışı, uygarlık ötesi, mevcut düzene uyumlu, dar, uzmanca önerilerin gündeme getirilmesidir.

Çocuk sorunlarıyla ilgili bir toplantıda büyük şehirlerimizden birisinin sosyal yardımlaşma ve çocuk kurumunun il başkanı yurtlardaki kızlarla baş edemediğini, onları rehabilite etmek, istismar ve fuhuştan korumak ve yüksek yararlarını sağlamak için hepsini bir adada toplayacak bir projesi olduğunu bilgiç bir tavırla söylediğinde çok şaşırılmıştım. “Fuhuş yapan küçük kızlar adası projesi!”nin yukarıdan empoze edilen, otoriter, faşist bir yaklaşım olduğunu, itlaf edilmek üzere toplanan köpekler için bile artık düşünülmediğini, “köpekler adası”nın bir başka versiyonunun kız çocuklarının yararına ve korunmasına yönelik bir proje olarak savunan birinin adının başlığında “sosyal” olan bir kurumda yeri olmadığını söylediğimde sekiz kişilik masada bir anda tecrit oldum. Böylece projenin nasıl bir anlayışa dayalı olduğunu kendi deneyimimle öğrenmiş oldum! “Fuhuş yapan küçük kızlar adası” rehabilite ve koruma projesini kendini bilmez bir yöneticinin fantezisi olarak görmek gerekir. Çocuk sorunlarının “çözümü” yönünde mevcut anlayışı sonuna kadar götüren bu öneri toplumdaki, toplumsallıktan uzak koruma anlayışının karikatürleşmiş, en kaba biçimidir. Bu açıdan önemsemek gerekir. Elbette yönetici dürüst, samimi, iyi niyetli, kızları korumaya inanmış biri olarak ters bir işi savunuyor, bu nedenle kendini ve önerisini yüceltiyordu. Bu anlayış diğer “akla” dayalı, otoriter, yukarıdan empoze edici, “gerçekçi” projelerin de kaynağıdır. Üniversitelerde yapılan pek çok inceleme ve projenin yaklaşım tarzı ve önerileri de farklı değildir. Bu nedenle mevcut anlayışa karşı cepheden karşı çıkmadan ve eleştirmeden, çocukları korumak adına, ahlak adına, din adına, bilim adına veya herhangi bir şey adına kolayca sahip çıkılan bu ortak anlayışa total bir biçimde karşı çıkmak güçtür. Öncelikle mevcut çocuk hakları anlayışı ve işleyişinden çocukları korumak gerekmektedir. Mutlaklaştırılan kurallar ve değerler, aktarma kurumlar, bunun uzantısı olarak ortaya çıkan tepeden inmeciliğin kendisi sorunları toplumsallaştırarak en geniş örgütlenmeler içinde çözümlenmesinde bir engel ve sorun oluşturmaktadır. Bunun yanında bu öneriler pahalı ve bütünsellikten yoksundur. Bu nedenle sürekli kaynak sıkıntısından ve kurumlar arası koordinasyon eksikliğinden söz edilmektedir. Toplum sorunlarının kendi güç ve örgütlenmesi içinde çözümü en geniş biçimde uygarlık çözümünü gerekli kıldığı gibi ortaklık ve katılmayı da mümkün kılmaktadır. Kendiliğinden, anında ilişkilerle çözülemeyen sorunlar ancak bir başka düzeyde, toplumlar arası ilişki ve örgütlenmeler çerçevesinde çözülmektedir. Uygarlıkların ortaya çıkışı ve farklılaşması da bu çözüme dayalıdır. Uygarlık çözümü çerçevesinde ortaya çıkan belli örgütlenme ve değerler en geniş biçimde sorunların çözümünü katılmayı, etkili olmayı da sağ-

lamaktadır. Doğru olan ve en az kaynakla sorunlara çözüm yolu da budur. Ancak günümüz toplumlar arası ilişkiler düzeni çözüm bir yana sorunları pekiştirerek çürüme ve kokuşmaya neden olmaktadır.

Geleceğe ait beklenti, öngörü ve açıklamaların sona erdiği, toplumsal gerçeğin mutlaklaştırıldığı, ama belirsizleştirilip anlamsızlaştırıldığı, mevcut gerçeği aşmak yerine teslimiyetin doğallaştığı günümüzde yetişkinler olarak çocukların sınırsız hayallerine, spontanlıklarına, doğal istek ve aşırılıklarına, azgınlıklarına ihtiyacımız var. Öncelikle temel açıklama ve çözüm olmadan hukukça çerçevelenen, sorun odaklı, dar, uzman bakış açısının tartışılması ve aşılması gerekir. Bilinir sorunlara yine bilinir teknik cevaplar üretilmesi sadece tartışılan yeni kurumlar oluşturulmasına, yeni uzmanlık alanlarına veya kurumlar arasında ilişkiler eksikliğinden yakınmanın ötesine gitmemektedir. Elbette uzmanlıklara, kurumlara ve kurumlar arası koordinasyona karşı değiliz. Sorun, bu işleyişi sağlayacak düzenin/çözümün içinde bulunduğumuz dünyayı tartışma dışı bırakmasıdır. Hukuk toplum üstü, koşullar üstü bir çözümü tartışma dışı bırakmanın bir aracı haline gelmektedir. Çözüm yerine sorun odaklı bu bakış açısı verili düzeni pekiştirmenin, tepeden inmeciliğin dışına çıkmamaktadır. Bu nedenle kurumlar boşa dönmektedir. Toplumsal düzeyde çözümle ilgili bağlantı kayışları yoktur. Hukuk kuralları ve değerleri aracılığıyla oluşturulmaya çalışılan bağlantı mevcut düzeni doğrulayarak çocuk sorunlarının çözümünde/çözüksüzlüğünde bir kısır döngüye neden olmaktadır. Mevcut düzen odaklı perspektif sonuçta toplum, uygarlık eksenli temel çözüm arayışından kopuk, öngörünüşte/yüzeyde kalan sorun ve kurum odaklı çözümler olmaktan çıkmamaktadır. Mutlak, soyut çocuk hakları yaklaşımı toplumların etkinliğini ve deneyimlerini dışarken ulus ötesi, uygarlık ötesi bir kurumsallaşmayı öne çıkarmaktadır. Koşullar üstü, toplum üstü, çıkarlar üstü, farklılaşma üstü olarak empoze edilen bu anlayışın çerçevesi bütün evrensellik iddiasına karşılık Batı merkezlidir. Mevcut denge içinde sorunlara çözüm aranması aktarmaya dayalı mutlak değerleri, tepeden inme kurumsallaşmayı, uzmanlıkları zorunlu hale getirmektedir. Günümüz çocuk sorunu ve hakları anlayışı öngörünüşte kalan sorunların uygulama düzeyinde doğrulanması biçimindedir.

Günümüzde çocuk sorunları egemen ilişkiler bağlantısı dışında bir soyutlamaya dayanırken, öngörünüşte somut sorunların kendi koşul ve kuralları içinde uzmanca çözümlenmesine yönelmiştir. Bu rastlantı değildir. XIX. yüzyılda Batı dünya egemenliğini ele geçirmiş olsa bile kendi içinde belli bir arayış ve tartışma içindeydi. Günümüzde ise Batı kendi düzeninden kuşku duyma dönemini artık geride bıraktığı inancındadır. Sorunların bilindiğine ve bu sorunların nasıl çözüleceğine dair kendisine kesin bir güveni vardır. Bu durum olaylara yaklaşım biçimini darlaştırarak sorunların çözümüne

teknik bir olay görüntüsü vermektedir. Bu anlamda yeni çalışma alanları, uzmanlıklar, kurumsal düzenlemeler gündeme getirilecektir. Günümüzde çocuk hakları ve sorunlarıyla ilgili belli bir egemenlik ilişkisi kurmadan gündelik ilişkiler ve sorunlar düzeyinde öngörünüşte kalan mutlak bir işleyiş biçimi öne çıkarılmaktadır. Diğer bir deyişle belli bir uygarlık ilişkisinden söz etmeksizin benzer ilke, değer ve kurumlarla, belli bir çalışma biçimine, uzmanlıklara göre her toplumun kendi bünyesini biçimlendirmesi istenmektedir. Bu durumda çocuk sorunu açıklaması ve çözümü belli, toplumun ve çocukların katkısı ve katılımından uzak, devlete/sosyal hizmet görevlilerine belli sorumluluklar yükleyen, korumaya yönelik uzmanca, teknik bir konu olmaktadır. Çocuk hakları savunucusu belli kişi ve kurumların, çeşitli disiplinlerin, yöntemlerin ortaya çıkışı bu nedenledir. Çocuk haklarını gerçekleştirme yolundaki uygulamalar çocuğu ve çocukluğu toplumsallık dışında, kendi içinde “yaş yetersizliğine” (korumaya) dayalı kapalı bir kast haline getirmekten başka bir sonuç vermeyecektir.

Çocuk hakları anlayışı sonuçta mevcut düzenin yarattığı belli sorunlardan yola çıkılarak ortaya çıkmıştır. Bunun ilk ve yetersiz sonucu toplumsallık dışı, uygarlık dışı, koşullar dışı, bağımsız çocuk kimliğinin savunusuna dönüşmesidir. Günümüz mevcut dünya egemenlik ilişkiler düzeni içinde Batı uygarlık düzeni ile kaynaşma çocuk haklarıyla tanımlanmakta, mevcut düzen ile uyum belli bir kesimle, çocuklar düzeyinde görülmektedir. Ancak çocuk hakları konusunda mutlak değerler/kurumlar düzeyinde kaynaşma ve uyumdan söz edilirken toplum düzeyinde uygarlıklar arası farklılık ve kopukluklar sürmektedir. Yine bu anlayış içinde haklar düzeyinde ortaklıktan söz edilse de kimlik düzeyinde, uygarlık düzeyinde çocuklar arasındaki farklılıkların ve ayrışmanın sürdüğünden söz edebiliriz. Tecride dayalı koruma anlayışının toplumsallık adına bu kadar yaygınlık kazanması rastlantı değildir.

Günümüz çocuk hakları anlayışı ve uygulamalarına Batı merkezli mevcut egemenlik ilişkileri çerçevesinde ortaklaşa sahip çıkmanın getirdiği ters bir durum söz konusudur. Batı tarafından çocuk haklarının savunulması elbette iyi bir gelişmedir, ancak çarpıktır. Bunun ötesinde gerçek bir çözüm olması mümkün değildir. Günümüzde çocuk hakları mevcut insan hakları anlayışının bir uzantısıdır. Sorunları belli hukuk özdeyişleriyle, hukuki uygulamalarla çözmek mümkün olmadığından tartışma hukuk dışındaki alanlarda da sürmektedir. Her ne kadar hukuk mevcut düzen tartışmalarının dışına çıkarak hukuk değerlerine ve kurallarına tartışma üstü bir görüntü verse de sırası geldiğinde bunun mümkün olmadığını kabul ederek belli hukuk ekolleri aracılığıyla veya hukuk dışındaki disiplinlerden yararlanarak karşılaştığı sorunlara cevap vermeye çalışmaktadır. Bir anlamda hukukun kendi değer ve

kuralları aracılığıyla sağlayamadığı meşruluğu ve işleyişi, eksiklikleri kendi dışındaki disiplinlerden faydalanarak çözmeye çalışmaktadır. Ancak sorunları bir başka düzeyde ve başka araçlarla toplumsal düzeyde çözmek mümkün olmadığından yine hukuk aracılığıyla, hukuk değerlerine ve kurallarına duyulan güven ve inanç ile sorunların üstesinden gelinmeye çalışılmaktadır. Ortaklığı ve katılımı bir başka düzeyde sağlamak mümkün olmamaktadır. Zorunlu, bağlayıcı kurallara, yaptırımlara, düzenlemelere ihtiyaç duyulmasının nedeni budur. Sorunların bütünlüklü olarak açıklanamaması ve çözülmemesi karşısında hukuk kuralları ve hukuk özdeyişleriyle açıklama ve çözüm olmasa da belli tanım ve işleyiş sağlanmaktadır. Bu yolla çözüme dayalı bir toplumsallaşma ve örgütlenme söz konusu olmadan, hukuk kuralları aracılığıyla ilişkiler yönlendirilmeye ve kurumsal düzeyde çocuk odaklı yeni bir toplumsallaştırma oluşturulmaya çalışılacaktır.

Günümüzde çocuk sorunları genellikle Batı dışı ülkelerde çocukların sağlık, güvenlik, eğitim, açlık, sefalet, çevre gibi bu ülkelerin kendisinden kaynaklanan sorunlar biçiminde gündeme getirilmektedir. Ancak bu dar, sınırlı ve çarpık bir bakış açısıdır. Bütün üstünlüğüne ve imkanlarına rağmen Batı için de çocuk sorunları yakıcı bir biçimde gündemdedir ve Batı kendi sorunlarından yola çıkarak bütün toplumları kapsayacak korumacı belli uygulama ve kurumsallaşmalar önermektedir. Batı dışı toplumların çocuk sorunuyla ilgili girişim ve uygulamalarında Batı toplumları örnek alınmaktadır. Çocuk sorunlarının çözümünde tepeden inmeciliğin, aktarmacılığın nedeni budur. Sorun, çocuk sorununa yaklaşımın kendisidir. Mevcut yaklaşım çocuk sorununun varlığını inkar edemediği için kabul etmekte ancak sorunların tanım ve çözümünü kendi denetimi dışına çıkarmak istememektedir. Uygarlık dışı, toplumsallık dışı ama Batı-merkezci bir yaklaşım bu yüzden öne çıkmaktadır. Çocuk sorunu olarak sözü edilen birikmiş verili sorunlardan çocuklar sorumlu olmadığı gibi, bu sorunların kendi aile, toplum çerçeveleri içinde ele alınarak çözülmesi de mümkün değildir. Sorun öncelikle mevcut egemenlik ilişkilerinin yarattığı tek boyutlu dünya uygarlığı sorunudur. Bu nedenle çözüm de bu düzeyde, uygarlık çözümü çerçevesinde aranmalıdır. Tek merkezli Batı dünya uygarlığının aşılması bu nedenle önemlidir. Batı toplumlarının iktisadi olarak refah içinde olmaları dünya ölçeğinde çocuk sorunlarından söz etmeye engel değildir. Batı'da çocuk sorunlarının tanımı ve çözümü, ihmal, istismar ve taciz gibi "hastalıklar" biçiminde ele alınmaktadır. Sorunların çözümü de "hastalık" tedavisi gibi toplumun bütününden tecrit edilerek operasyonel düzeyde olmaktadır. Çocuk sorununun kendi toplumsallığından uzak belli kurumlara, uzmanlıklara, teknik-yasal düzenlemelere indirgenmesi bu nedenledir. Gerçekte çocuk ihmal, istismar ve tacizi Batı dünya düzeni içinde bir sapma değildir; düzenin kendiliğinden, doğal bir unsu-

rudur. Batı'nın çocuk ihmal, taciz ve istismarı konusunda hem kendi içinde, hem de kendi uygarlık alanı dışında kirli bir sicili vardır. Günümüzde çocuk ihmal, istismar ve tacizinin anlamı değişik biçimlerde ifade edilebilecek mevcut düzenin getirdiği toplumsal bir sorundur. Sorunu operasyonel girişimlerle çözmek veya bir hastalık gibi bütünden tecrit ederek ele almak mümkün değildir. Sorun mevcut düzen ilişkileri içinde ortaya çıktığı için tüm dünya halklarının ortak sorunu olarak çözüm beklemektedir. Bu sorunların çözümü nasıl bir gelecek ve dünya istediğimizle bağımsız değildir; bu nedenle mevcut düzene yönelik eleştirel bir çerçeve içinde ele alınmalıdır. Bu temellendirme ve eleştiri (tarihi ve toplumsal birikim ve potansiyelimiz temelinde) çocuk sorunlarının çözümünde Türkiye çocuk hareketinin kendi sözünü ve zenginliğini, maddi bir güç olarak örgütlenmesini ortaya koyma imkanı vermektedir.

Günümüzde toplumlar ve uygarlıklar arası ilişkiler tek yönlü bir görüntü vermektedir. Ancak çocuk sorunlarının ve çözümünün tek bir görünüş ve biçim altında ortaya çıktığını söylemek mümkün değildir. Bu tek yönlü etki çoğu zaman sorunların anlaşılmasını ve açıklanmasını önlemekte, giderek mevcut açıklama ve uygulamalara karşı belli bir direnç ortaya çıkmaktadır. Mevcut dünya egemenlik ilişkilerinden izole edilmiş, bir "hastalık" biçiminde ele alınan hak/sorun temelli çocuk yaklaşımı giderek toplumdan ve kendi uygarlık tarihinden koparılmış çocuk eksenli farklılaşmış, parçalanmış, mevcut düzeni pekiştiren standart, otoriter bir yapıyı empoze etmektedir. Bu nedenle toplumdan kopuk, köksüz, yukarıdan dayatılan çocuk haklarına karşı direnç, kimi zaman çocuk haklarına, daha doğru bir ifadeyle bunu öneren Batı denetiminde uluslararası çocuk kuruluşlarına karşı genel bir şüphe, tepki ve reddetme biçimini almaktadır. Günümüzde uygarlık dışı, uluslar ötesi, zorunlu çocuk hakları/değerleri anlayışı çocukluğun kendi başına, mutlak, ayrı bir kategori olarak ortaya çıkmasının zemini olmaktadır. Doğu toplumları kendi temel insan kaynağının kendisinden böyle bağımsızlaştırılmasına ve denetiminden çıkmasına izin veren çocuk politikasına karşı şüphe ile bakmaktadır. Bu şüphenin, yabancılaşmanın dayanağı olmadığını söylemek de mümkün değildir. Batı dışı toplumlarda geleneksel değerlere bağlanma çabası öncelikle bu yabancılaşmaya, egemen anlayışa karşı oluşu belirleyebilmek içindir. Batı'da ise korumacı, bağımsız çocuk hakları anlayışı bir başka düzeyde tartışma konusudur. Çocuk ihmal, istismar ve tacizini bir "hastalık" gibi gören egemen anlayışa karşı kimi zaman korumayı reddeden, ihmal, istismar ve tacizi doğallaştıran sapkın görüşlerin savunuculuğu yapılmaktadır. Bunun ilk görüntüsü çocuk pornosunun giderek doğal bir hak olarak görülmesi ve yaygınlaşmasıdır. 1955'te yayınlandığı zaman yasaklanan, tepki gören Nabokov'un -sonraları filme de çekilen- *Lolita* romanının bugün

yüksek değeri olan edebi eser olarak benimsenmesi rastlantı değildir. 12 yaşındaki Lolita'ya aşık olan Fransız dil profesörünün tutku ve dramının bireysel düzeyden sanat-edebiyat düzeyine indirgenmeden çocuk sorununda "ikiyüzlü" bir standart/tartışma olduğunu söyleyebiliriz. Bu konunun "kişisel bir dram" olmaktan çıkması ve bir "insani/toplumsal dram" haline dönüşmesi günümüz uygarlığının krizini ve açmazını göstermektedir. Lolita romanının esas kahramanı olan yetişkin profesörün bireysel dramının giderek Lolita'nın "pop" hafifliğine, kolaylık ve teslimiyeti veya temsiliyeti biçiminde tutku ve cinsel köleliğe (dış dünyadan izolasyona ve kapatmaya) dönüşmesi ve bunun genelleşmesi gerçeğin nasıl çarpıklaştığının da bir örneğidir. Geçmişte marj-dışı olarak görülen bireysel eğilimler, tutku ve dramlar günümüzde giderek -insani/toplumsal bir hal olarak!- mevcut egemen düzene yama biçimde olsa da eklenmiştir. Çocuğun, çocukluğun toplumdan bağımsız kendi başına bir kategori olarak ele alınması ve diğer çarpık "insani hallerin" de toplumsallaşması ve düzene eklenmesi mevcut düzenin genişlemesi ve pekişmesi olarak görülmüştür. Batı merkezli uygarlık düzeni kendi yarattığı sorunlar "toplumsallaştıkça" ya marj-dışı olarak düzene eklemeyi seçmekte, ya da sorunların öngörünüş düzeyinde çözümünü, temel bir çözüm söz konusu olmadan teknik, uzmanca bir konu olarak görmektedir. Bu nedenle mevcut durumu doğrulayan iki tür uygulama birbirine ters bir anlayışı belirtse bile birlikte varlığını sürdürmektedir. Bir yanda mutlak haklar anlayışı, diğer yandan belirsizlik! Bu, açmaz ve kısırdöngünün ifadesidir.

Günümüzde çocuk hakları olarak ifade edilen ilkeler köksüz bir korumacı anlayışla belli kurumların inisiyatifi ve tekeliyle ifade edilir hale gelmiştir. Çocuk hakları değişik toplumların ve uygarlıkların çeşitli alanlarda kurmuş olduğu çok yönlü, kaynaşmış, uyumlu ilişkilerin bir ürünü ve uzantısı olmaktan uzaktır. Toplumsallıktan kaynaklanmayan hayırsever, korumacı çözüm anlayışı zorunlu olarak köksüz kalmaktadır. Bu nedenle mutlak, soyut çocuk hakları anlayışının savunulmasını çoğu kez kendi ülkelerinde yabancı bir görüşün sözcülüğünü üstlenmiş belli kesimler, çoğunlukla sivil toplum örgütleri ya da uluslararası anlaşmalarla yükümlülük altına girmiş belli kurumlar üstlenmektedir. Bu kuruluşların hem sözcülüğünü üstlendikleri çocuk haklarını, hem de kendi toplumları içindeki çocukları ne kadar temsil ettiği tartışmalıdır. İnsan haklarının bir parçası olan ve evrensel çocuk hakları olarak ilan edilen ilkeler çocuğun korunması, yaşaması, gelişmesi ve katılımı önündeki sosyal, siyasi, kültürel engellerin kaldırılması, dine, ırka, cinsiyete dayalı ayrımcılığın mahkum edilmesi, çocukların her türlü kararlara katılımı ve yararını temel almaktadır. Ancak günümüzde bütün bu söylenenlere rağmen, Batı dünya egemenliği çerçevesinde etnik, dinsel, cinsel farklılıkların mutlaklaştırıldığı, evrensel/bütünsel bakış açısının reddedildiği, mutlaklaş-

tırılan çeşitli kimliklerin birbirine karşıt olarak mevzilendiği bir dünya var. Bu durumda çocuk hakları mevcut koşullarla uyumsuz, koşullar üstü, uygarlık ötesi mutlak değerler olmaktan ileri gitmemektedir. Bunun getirdiği en önemli sonuç toplumların kendi geleceklerini temsil eden en önemli insan kaynağının kendisine yabancılaşması, kendi denetiminden çıkarak bağımsızlaşmasıdır. Esas tehdit budur. Çocuk hakları için öne sürülen gerekçeler belli toplumsal olaylarla bağlantılıdır. Ancak bu hakların kökeni ve bazı olaylarla bağlantısı ne olursa olsun, sonuçta çocuk hakları uygarlıklar ve toplum üstü yeni bir ayırım ve kategorinin temeli olmaktadır. Yaş veya koruma dayalı çocuk eksenli yeni bir kategori bir kez oluşturulduktan sonra kendi bağımsız kurumları ve kuralları içinde belli bir işleyişi öngörmektedir.

Günümüzde Batı bütün dünyayı kapsayacak genişlikte bir görüşe sahip olduğu inancındadır. En azından eline geçirmiş üstünlükten yararlanarak dünya sorunlarının tanımlanması ve çözümünde kendisine öncülük vermektedir. Çocuk sorununa olan yaklaşımı da bu çabasına uygundur. Batı kendi gücünden ve üstünlüğünden kuşku duymamaktadır. Bu güç ve üstünlüğünü belli kurumların işleyişine ve hukuki belli değer ve kurallara aktarmıştır. Böylece ortaya çıkan sorunlara çözüm getirme yolunu kendi denetiminde tutmaktadır. Batı'nın temel sorunları kendi düzeni ve kimliği dışında, belli haklar, örgütlenmeler düzeyinde ele alması bu nedenledir. Sorunlar mevcut düzenin işleyişini tartışma konusu yapmadan gündelik hayat içinde ortaya çıkan sıradan, çözümü bilinir, teknik sorunlar biçiminde ele alınarak, operasyonel belli uygulamalara indirgenecektir. Çocuk sorununa olan ilgi ve yaklaşım da bu çerçevededir. Batı kendinden yola çıkmış olsa bile sorunların ifadesi ve çözümünde Batı dışı toplumlar için de geçerli olacak öneriler getirdiği inancındadır. Öncelikle bu anlayışın tartışılması gerekir. Çocuk haklarının gerçekleşmesi için, sorunların çözümüne yönelik olarak çocukların yaratıcılığının önünün açılması ve katkısının sağlanması temel şarttır. Ancak çocuk haklarıyla ilgili değerlerin uygulama alanında görünümü mevcut düzenin verili olarak kabul edilerek bu çerçeve içinde ortaya çıkan sorunların bir aksaklık veya hastalık gibi (koruma, iyileştirme) ele alınmasıdır.

Günümüzde terslik çocuk haklarının hayata geçirilmesi ve korunmasını sağlamak için oluşturulan en önemli mekanizmaların toplum ötesi belli devletlerarası kuruluşlar tarafından oluşturulması ve bunu referans alan resmi ve sivil savunuculuk mekanizmaları tarafından işletilmesidir. Bu durumda çocuk hakları giderek nasıl bir dünya istediğimiz sorusundan koparak çocuk eksenli bağımsız yeni bir toplumsal kategori, ayırım ve farklılaşma yaratmaktadır. Çocukların gelişmesi önünde engel olarak görünen sosyal, siyasi, kültürel farklılıklardan, din, ırk, cinsiyet gibi ayrımlardan bağımsızlaşma çabası giderek tarih ve uygarlık dışı (uygarlık karşıtı) çocuklukla ilgili yeni bir

farklılık ve ayırımın, diğer toplumsal kesimlerden ayrılmaya (tecride) dayalı yeni bir kimliğin gerekçesini oluşturuyor. Burada esas önemli olan belli sorunlardan yola çıkılmasına rağmen nasıl bir çözüm önerildiğidir. Uygarlık örgütlenmesi ve birikiminden bağımsızlaştırılan çocuklar için sonuçta belli temsili örgütlenmeler önerilmektedir. Çocuk hakları savunucusu resmi, sivil kurumlar ve mekanizmalar (oluşturulan bu farklı toplumsal kimlik kategorisinin temsili üstlenen) yönetici-bürokratik yeni bir kast olarak ortaya çıkmaktadır. Çocukların kendi kültüründen ve toplumdan ayrıştırılarak toplumsallaştırılması ve düzene katılımı bu düzenlemeler çerçevesinde çocuklardan bağımsız yönetici-bürokratik, sözde çocuk örgütleri tarafından temsil edilmektedir. Önce karşı çıkılması gereken -tarih ve uygarlık karşıtı- bu ayırım ve örgütlenme çerçevesidir. Aksi takdirde çocukların korunması, gelişmesi ve yararı anlayışı giderek mevcut düzenin çıkarları ve denetimine uygun -farklılığa dayalı- çocuk eksenli, kendi kültürüne yabancılaşmış yeni bir yapılanmanın uzantısı olmaktan öteye gitmeyecektir. Bu bir bakıma çocukların toplum ve tarih ötesi marjinal aktörler olarak görüldüğü ve düzene eklendiği yeni bir anlayışı belirtmektedir.

Çocukluk mutlak, kendisi için, bağımsız bir kategori değildir. Tarihi, toplumsal, insani, bütünsel bir olaydır. Çocukluğu mevcut düzene marjinal olarak eklenen bir yapı veya kategori olarak tanımlamak yerine tarihsel olarak, insan ilişkileri düzeyinde ortaya çıkan ve geleceği bağlayan bir kimlik oluşumu olarak tanımlamak gerekir. Çocuk hakları anlayışının bütün içinde kendi kendini var eden ve kendini savunan yeni bir ayırım ve farklılaşma yaratması, kurumsal düzeyde uygarlık dışı, toplum üstü belli temsiliyet/teslimiyet ile kendini darlaştırmasının önüne geçmek gerekiyor. Çocukların korunması ve yararından, çocuk haklarından anlaşılması gereken öncelikle (sadece değil) mevcut koşulların dönüştürülmesi ve dünyanın gelecekte alacağı biçimle ilgili olarak geliştirilmesi olmalıdır. Bu amaç uygarlık temelli, eleştirel yeni bir örgütlenme anlayışını gerekli kılıyor. Çocuklar, çocukluk mevcut düzenin marjinal bir uzantısı değildir, toplumun ve uygarlığın geçmişten geleceğe uzanan asli bir unsurudur.

Günümüzde siyasi, coğrafi, toplumsal sınırların ortadan kalktığı, en azından küreselleşme adına tartışıldığı ama kimlik düzeyinde etnik, dini, cinsel sınırların hem mevcut egemen ilişkiler düzeyinde belirsizleştirildiği, hem de kendi aralarındaki ilişkilerde mutlaklaştırıldığı ve marjinal olarak egemen ilişkilere eklendiği bir dünyada yaşıyoruz. Çocukluk da yine kendini kendi mevcut nesnel koşulları içinde kurmak suretiyle var eden, uygarlıktan bağımsız, mutlak, marjinal bir kimlik kategorisi haline getirilmektedir. Küreselleşmecî kimlik anlayışı toplumsallığı tarihi ve siyasi olarak sistematik bir biçimde dışlamaktadır. Çocukluğun "kendinde" bir toplumsal kategori olmak-

tan çıkıp, “kendisi için” bir kimlik olarak tanımlanması bir aktör olarak öne çıkmasına izin verse de bütünsellikten uzak, ayırıcı bir toplumsallık taşımaktadır. Bu durumda çocuk haklarının evrenselliği mevcut dünya egemenliğini pekiştiren, etkisiz, soyut idealler olmaktan ileri gidemiyor. Ancak kimlikler düzeyinde farklılaştırılmış ve parçalanmış bu dünyanın insanın gelecekle ilgili beklenti ve umutlarını yok edeceği de düşünülmemelidir. Çocuklar/çocukluk geleceğe yönelik yeni, sömürsüz bir dünya umut ve idealinin en saf, en çıkarısız unsurudur. Farklı uygarlıklar arasındaki ilişkilerin artması, çatışma ve sorunların dünya ölçeğinde gündeme gelmesi dünya ölçeğinde birlik eğilimini güçlendirerek, sorunlara en geniş ölçüde çözüm getirme eğilimini ve evrensel çocuk ve insan hakları anlayışını oluşturuyor. Çocuk hakları bu anlamda birilerinin bahsettiği ve korumaya aldığı haklar değildir. Dünya tarihi serüveninin, toplumlar arası ilişki ve mücadelelerin ortaya çıkardığı (günümüzden geleceği hazırlayan) vazgeçilmez haklardır. Mevcut düzen çerçevesi yerine, bu çerçevenin dışına çıkacak biçimde, her toplumun kendi özgün çocuk hakları anlayışını evrensel düzeyde çocuk haklarına katkı sağlayacak biçimde geliştirmesi ve ağırlığını duyurması amaçlanmalıdır. Çocuk sorunlarının çözümü ve bunun için geliştirilecek yaklaşım sadece bugünü değil, dünyanın geleceğini de kurtaracak ve biçimlendirecektir. Bu durum bütün toplumlara dünya uygarlığının bugünü ve geleceği ile ilgili belli sorumluluklar yüküyor.

Türkiye'nin Batı uygarlık düzeninin açmazlarına, krizine katılmasında hiçbir çıkarı yoktur. Türkiye, çocuk sorunlarının çözüm vizyonu ile insanlığın bütün tarihi mirasının zenginliğini sahiplenmek yanında, mevcut durumun getirdiği açmazlara, eksiklik ve çarpıklıklara karşı mevcut uygarlık birikimini aşmayı ve daha ileri götürmeyi amaçlamalıdır. Çocukluk her ne kadar özgül bir toplumsallık durumunu, toplumsallaşma içinde belli bir yeri belirtse bile çocuk sorunları ancak daha üst düzeyde, uygarlık birimi düzeyinde büyük birliktelikler içinde anlaşılabilir. Diğer deyişle çocuk sorununun toplum boyutunun ötesinde toplumlar arası bağlantısı vardır. Bu nedenle çocuk hakları yeni bir toplumsallaşma ve dünya görüşüne destek olacak biçimde çocukların yaratıcılığının önünü açan, eleştirel, katılımcı, ortak bir anlayışı ve yapıyı belirtmelidir. Bunun ifadesi ve uygulaması mevcut egemenlik ilişkilerine karşı uygarlık temelli yeni bir örgütlenme modeli çerçevesinde mümkündür. Tekrar etmekte fayda var. Çocuk hakları ve sorunu bir uygarlık ve gelecek sorunudur. Çözümü de bu düzeyde ortaya koymak gerekir. Günümüz tek merkezli dünya uygarlığı mevcut koşulları mutlaklaştırarak sorunları öngörünüş düzeyinde, gününbirlik, verili sorunların saptanması ve rehabilitasyonu ile sınırlandırmaktadır. Sorunların kaynağını anlama ve etkileme çabası yoktur. Bu nedenle sorunların niceliksel çözümü, sa-

yısal takibi ve ölçümü öne çıkmıştır. Bu uygulamaların da çocuk sorunlarının çözümünde belli bir yeri vardır, ancak temel değildir. Bunun için bütünsel düzeyde yeni bir yaklaşım yanında, mevcut sorunlar üzerinde pratikte etkili olacak ve niteliksel bir sıçrama yaratacak, sosyal, kalıcı, etkin bir örgütlenme yapısının ortaya konması gerekir. Dünya ve Türkiye ölçeğinde tehdit ve sorunların çözümünde çocukların etkin katılımını sağlayacak, engelli ve dezavantajlı durumdaki çocuklara yönelik tehditleri kaldırarak toplumsal düzeyde işbirliğini, dayanışmayı geliştirecek ve güçlendirecek araçları oluşturmak bu açıdan önemlidir. Çocuk haklarıyla ilgili gelecek perspektifi öncelikle çocukların katkılarıyla ama onları aile, toplum, uygarlık çerçevesinden ayrı, bağımsız bir kategori haline getirmeden nasıl bir dünya istediğimiz perspektifiyle oluşturulmalıdır. Çocuk sorunlarının çözümünü toplumsallaştırarak, uygarlık düzeyinde ortaklaşa çözümlerin, belli değerler oluşturarak sahip çıkmanın yolu budur. Çocukların kendi sorunlarına sahip çıkacağı, dayanışmasını ve katılımını sağlayacak en geniş örgütlenme çerçevesi sorunlarının çözümü yönünde etkili olmalarının da en önemli yoludur. Bu yönde çocuk ve gençlerin sağduyusuna, dinamizmine, potansiyeline, hayallerine güvenilmelidir. Bu örgütlenmenin gerçekten maddi bir güç olması, 23 Nisan temsili kurumu olmanın ötesine geçmesi ancak belli bir uygarlık disiplini ve yöntemiyle mümkündür.